
Освіта на Луганщині №2 (33)/2010

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

НАУКОВА ДУМКА

Тамара Сорочан. Професіоналізм та компетентності вчителів у контексті післядипломної освіти.....	7
Ірина Цимбал. Управління системою загальної середньої освіти регіону: постановка проблеми.....	13
Світлана Макаренко. Формування естетичної логосфери дошкільників в образотворчій діяльності.....	18
Тамара Мельник. Роль і місце соціокультурних стереотипів у міжкультурному спілкуванні майбутніх учителів-словесників.....	24
Вадим Луначек. Поліпшення підготовки магістрів за спеціальністю «Державне управління» до оцінювання якості освіти на основі матеріалів наукових досліджень.....	31
Ольга Рудіна. Універсальні складові навчально-виховного процесу в старшій профільній школі: освітній простір, виховний потенціал та професіоналізм педагогів.....	40
Борис Порус. Синергетика, екзистенціалізм та персонологія у концептуальній основі освітнього процесу.....	44
Олена Дятлова. Проблема структурності процесу засвоєння у психолого-педагогічній теорії.....	54
Юлія Мірошніченко, Олена Троян. Аналіз стану організації самостійної роботи студентів університетів у процесі кредитно-модульного навчання.....	60
Олег Левченко. Людиноцентризм Карла Роджерса як концепція гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів психології.....	66
Наталія Бочкарьова. Вплив педагогічних ідей Карла Роджерса на інформаційні технології навчання	72

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІВ

Анатолій Зубко. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у контексті сучасних гуманістичних тенденцій.....	76
Вікторія Студенікіна. До питання про особливості методичної компетентності вчителів української мови.....	80
Валентина Вакулєнко. Управління якістю професійного становлення майбутнього педагога.....	89
Наталія Клокар. Соціально-педагогічний аналіз професійних потреб педагогів у міжтестастійний період.....	92
Юлія Баранова, Ольга Сорочан. Вплив індивідуально-психологічних якостей педагога на успішність його професійної діяльності.....	102
Людмила Базиль. Сучасний стан розвитку літературознавчої компетентності майбутніх словесників.....	105
Дмитро Мацько. Магістерська робота як показник професійної компетенції студентів магістратури спеціальності «мова та література (англійська)».....	112

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Наталія Бочкарьова. Роль гуманістичних ідей Карла Роджерса в особистісно орієнтованій технології навчання.....	116
Олександр Проказа, Олександр Меньяйленко. Теоретико-пізнавальні та методико-технологічні проблеми формування наукових понять та вивчення фізичних законів.....	122
Надія Дергачова, Лариса Єфімцева. Класифікація сучасних технологій навчання англійської граматики.....	127

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

Наталія Колодна . Психологічний супровід навчання дітей з особливими освітніми потребами.....	133
Інна Григор'єва . Методика визначення стану сформованості моральної самосвідомості у розумово відсталих підлітків.....	135
Татьяна Пашко, Антон Быстров . Типы психических состояний, их взаимосвязь с виктимным поведением (теоретический аспект проблемы).....	145
Юлія Бистрова . Психолого-педагогічне забезпечення професійного самовизначення розумово відсталих підлітків.....	149
Юлія Дуленчук . Особливості розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь у дошкільників із фонетико-фонематичними вадами мовлення в умовах білінгвізму.....	155
Людмила Карпішина . Вивчення питання затримки психічного розвитку дошкільників у спеціальній літературі.....	160
Тетяна Махукова . До проблеми формування культури спілкування у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення засобами фразеологізмів (аналіз програм та підручників).....	166
Світлана Єросова . Педагогічні умови формування усвідомлення та застосування дисциплінарних норм молодшими школярами з порушеннями інтелектуального розвитку.....	172
Світлана Васильковська, Людмила Головань, Вікторія Ісаченко . ДОПМПЦ як одна із сучасних моделей регіональної служби супроводу дітей з особливими потребами.....	176
Елена Иванова, Елена Юрченко . Диагностирование как условие организации социально-педагогической поддержки родителей детей с особенными образовательными потребностями в условиях спецкомплекса.....	180
Ірина Макаренко . Зміст соціально-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими потребами в умовах дитячої лікарні.....	184
Наталія Сєромаха . Корекція фрустраційної поведінки як важлива умова соціалізації розумово відсталих молодших школярів.....	188
Ольга Вінокурова, Світлана Вінокурова . Умови та можливості застосування комп'ютерних технологій у роботі логопедів закладів охорони здоров'я.....	191

ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Валерія Тупченко . Вплив міжкультурних комунікацій на виховання особистості.....	195
Борис Нагорний, Наталія Подмаркова . До проблеми профілактики девіантної поведінки дітей та підлітків в умовах сучасного суспільства.....	199
Ольга Касьянова . Ефективність технології формування комунікативної компетентності молодших підлітків.....	206
Олена Бахмут . Досвід інноваційної діяльності експериментального навчального закладу регіонального рівня.....	213

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Михайло Бірюков . Розвиток художньо-творчих здібностей молодших школярів.....	218
--	-----

ЛЕКТОРІЙ

Вікторія Левченко . Краса буття та екопсихологія у можливому вирішенні проблеми взаємовідношень людини й природи.....	221
Олександр Левченко . «Mant-Event» — Володимир Сосюра та його вплив на культуру краю у розкритті загальнолюдського і у формуванні їхньої загальнолюдської культури.....	228
Сергій Титаренко . Исследовательская дискуссия о проблеме творчества у Н.А. Бердяева.....	237
Микола Бернацький . Політичне становище гетьманщини в 50-і–80-і роки XVII століття.....	242
Анатолій Данильєв . Україна в рейтингах індексу розвитку людського потенціалу.....	247

ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГІВ

Тетяна Петрова Професійні ризики захворюваності вчителів.....252

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ

Ігор Михальський, Світлана Вовк. Програма факультативного курсу (курсу за вибором)
«Основи політології» для учнів 11 класу ліцеїв, гімназій, спеціалізованих шкіл, інших типів
загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту / академічний рівень).....257

Головна редакція

СОРОЧАН ТАМАРА МИХАЙЛІВНА

головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, ректор Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений працівник освіти України

АДАМЕНКО ОЛЕНА ВІКТОРІВНА

доктор педагогічних наук, професор кафедри економічної інформатики, декан факультету довузівської підготовки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

АНДРЮЩУК АНАТОЛІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

кандидат технічних наук, доцент, директор департаменту науково-методичної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Дала

ДЬЯЧЕНКО БОРИС АНДРІЙОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ІВАНОВ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління освітою Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ТРЕТЬЯЧЕНКО ВІКТОРІЯ ВІТАЛІВНА

доктор психологічних наук, професор, завідувача кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Дала

КУРИЛО ВІТАЛІЙ СЕМЕНОВИЧ

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, президент Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, народний депутат України

ОЛІЙНИК ВІКТОР ВАСИЛЬОВИЧ

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, ректор Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України

САВЧЕНКО СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

доктор педагогічних наук, професор, ректор Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ЦИМБАЛ ІРИНА ІВАНІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент, начальник Управління освіти і науки Луганської обласної державної адміністрації

Редакційна колегія з педагогічних наук**БАРАНОВА СВІТЛАНА В'ЯЧЕСЛАВІВНА**

кандидат психологічних наук, доцент кафедри управління освітою Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ВАХОВСЬКИЙ ЛЕОНІД ЦЕЗАРОВИЧ

доктор педагогічних наук, професор, декан історичного факультету Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ГАВРИШ НАТАЛЯ ВАСИЛІВНА

доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедри дошкільної та початкової освіти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗЯЗЮН ІВАН АНДРІЙОВИЧ

доктор філософських наук, професор, дійсний член АПН України, директор Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України

РОТЕРС ТЕТЯНА ТИХОНІВНА

доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедри теорії та методики фізичного виховання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

РУДІНА ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ХАРЧЕНКО СЕРГІЙ ЯКОВИЧ

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ХРИКОВ ЄВГЕН МИКОЛАЙОВИЧ

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, директор Інституту післядипломної освіти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ШЕВЧЕНКО ГАЛИНА ПАВЛІВНА

доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Дала, член-кореспондент АПН України

Редакційна колегія з філологічних наук**ГАЛИЧ ОЛЕКСАНДР АНДРІЙОВИЧ**

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ГОРОШКІНА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

НІКІТИНА АЛЛА ВАСИЛІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

СИНЕЛЬНИКОВА ЛАРА МИКОЛАЇВНА

доктор філологічних наук, професор, завідувача кафедри російського мовознавства та комунікативних технологій Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ФЕСЕНКО ЮРІЙ ПАВЛОВИЧ

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Дала

Редакційна колегія з історичних наук**БУРЬЯН МИХАЙЛО СТЕПАНОВИЧ**

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії і міжнародних відносин Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ДАНИЛЬЄВ АНАТОЛІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

кандидат історичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

КОРОЛЬОВ БОРИС ІВАНОВИЧ

доктор історичних наук, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЛИТВИНЕНКО ВІТАЛІЙ ФЕДОСІЙОВИЧ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Східноукраїнського національного університету імені Володимира Дала

МИХАЙЛЮК ВІТАЛІЙ ПАВЛОВИЧ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Східноукраїнського національного університету імені Володимира Дала

МИХАЛЬСЬКИЙ ІГОР СЕРГІЙОВИЧ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політології та правознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ ГЕТЬМАНЩИНИ В 50-і – 80-і РОКИ XVII СТОЛІТТЯ

Микола Бернацький

У статті розглядається політичне становище Гетьманщини в другій половині XVII століття. Аналізується політика Московії по відношенню до України і політична криза, що відбувалась в українських землях у досліджуваний період.

Ключеві слова: Гетьманщина, політика, Московія.

В статье рассматривается политическое положение Гетьманщины во второй половине XVII столетия. Анализируется политика Московии по отношению к Украине и политический кризис, который проходил в украинских землях в исследуемый период.

Ключевые слова: Гетьманщина, политика, Московия.

The article is devoted to the analysis such problems as the political situation in the Getman's territories in the middle of XVII century, the policy of Moscovia towards Ukrainian lands and causes of the political crisis in the Cossack's region in searching time.

Key words: Getman's territories, policy, Moscovia.

Піз здобуттям Україною незалежності відбувається переосмислення минулого молоді держави. У цьому процесі спростовуються численні фальсифікації, відкриваються маловідомі сторінки історії. Не випадково, що друга половина XVII ст. є об'єктом досліджень українських істориків. Визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького, трагічні події періоду Руїни визначали майбутню долю Гетьманщини.

Прагнучи заснувати власну династію, Богдан Хмельницький заповів спадкоємство шістнадцятирічному сину Юрію. Проте швидко виявилася його нездатність керувати державою, а через місяць він сам відмовився від гетьманства. У жовтні 1657 р. у Корсуні на Генеральній раді старшини і делегатів від рядового козацтва та духовенства гетьманом було обрано Івана Виговського.

Виговський походив із шляхетської родини Овруцького повіту на Київщині. Вчився в Києво-Могилянській академії. Служив юристом у Луцькому суді. Був членом луцького братства і великим ревнителем православної віри. Народна революція 1648 р. застала його в польському війську. Під Жовтими Водами він потрапив у татарський полон, але був викуплений Хмельницьким і аж до смерті гетьмана залишався його найближчим со-

ратником. Займав посаду генерального писаря, брав участь у багатьох посольствах і виявився добрим дипломатом [1, 285].

У головних напрямках політики Виговський ішов слідами Богдана Хмельницького. Основне завдання вбачав у здобутті для України повної незалежності. З долею Української держави зв'язали свою військову і дипломатичну діяльність чотири брати Виговського, двоє з яких, козацькі полковники Данило й Василь, головами заплатили за вірність країні, замучені в царській неволі.

Гетьманську владу Івана Виговського зміцнила Корсунська рада 1657 р., на яку прибули послы від Швеції, Польщі, Австрії, Туреччини, Криму, Семигорода, Молдавії і Волощини. Було укладено союз зі Швецією, підготовлений ще за Б. Хмельницького, відновлено союз із Кримом, розірваний тоді, коли Україна ввійшла у зв'язки з Московією, розпочато переговори з Польщею. Московський уряд довго зволікав визнання гетьманства Виговського, вимагаючи від нього чимало поступок, і найперше — введення в багатьох містах російських залог на чолі з воєводами. Це була та сила, за допомогою якої царат розраховував ліквідувати Українську державу і об'єднати її з Московією.

Таємно одержуючи підтримку від Москви, проти Виговського виступила внутрішня опозиція, очолювана кошовим отаманом Яковом Барабашем та полтавським полковником Мартином Пушкарем. Виговський придушив повстання, але ця братська війна коштувала Україні до 50 тисяч жертв, ослабила Гетьманщину як у воєнному відношенні, так і в політичному [2, 92].

Розуміючи, що зіткнення з Москвою неминуче, гетьман розпочав переговори з Польщею про укладання союзного договору. 16 вересня 1658 р. у місті Гадячі було підписано договір, згідно з яким три держави — Польща, Україна та Литва — утворюють федерацію рівноправних держав. До України, що мала називатись «Велике Князівство Руське», увійдуть воєводства Київське, Брацлавське і Чернігівське. Вся законодавча влада належатиме Національним зборам, а виконавча — гетьманові. Велике Князівство Руське повинне мати свій найвищий судовий орган (трибунал) з діловодством українською мовою, власні фінанси, монету, українське військо з 30 тис. козаків і 10 тис. найманців. Згідно з договором мала бути скасована унія, католицька та православна церкви повинні стати рівноправними. Цікаво трактувались питання освіти: передбачалося заснувати два університети, колегії, інші школи, друкарні, гарантувалися свобода друку, слова [3, 360].

Однак у принципових справах Польща виявила непоступливість. Було відкинуто домагання українців про включення до складу Великого Князівства Руського західних українських земель, широко відкрито двері на Україну для польської шляхти. Тому Гадяцький договір не міг повністю задовольнити українських державників, хоча ряд дослідників називають його українською національною програмою, свідченням державницької думки України.

Звістка про укладення Гадяцького договору стала приводом для початку відвертої війни між Україною і Москвою. Цар Олексій Михайлович видав грамоту до всього українського народу, де Виговський оголошувався зрадником. У свою чергу гетьман розіслав маніфест до всіх європейських держав, сповіщаючи про розрив із Москвою та наводячи його причини.

Напровесні 1659 р. більш як стотисячна московська армія під командуванням князів Трубецького, Ромодановського та Пожарського рушила на Україну. Почався наступ на Конотоп, де стояла сильна українська залога під командуванням нижинського полковника Григорія Гуляницького. Ко-

закі хоробро оборонялись 70 днів. Виговський із своїм військом прийшов їм на допомогу і 8 липня 1659 р. в бою розбив московські сили [4, 121].

Проте, скористатися плодами перемоги під Конотопом Іван Виговський не зміг. У здійсненні державних планів перешкодив йому запорозький кошовий Іван Сірко, який саме в той час почав на півдні війну з татарами. Проти Виговського виступила опозиція, яку за допомогою московських воєвод організував полковник Іван Безпалій. Невдоволеними політикою Виговського були козацькі полковники Богун, Золотаренко, Сомко та інші. Відчуваючи втрату підтримки, у вересні 1659 р. гетьман скликав Генеральну раду і склав перед нею булаву. Після цього Виговський виїхав до Польщі, дістав від польського уряду Київське воєводство, а в 1664 р. був страчений поляками за доносом полковника Тетері.

До теперішнього часу немає єдиної оцінки діяльності гетьмана Виговського. У радянській історії він показаний таким, що зрадив Москву, продався Польщі. Негативно оцінювали його літописці Величко і Самовидець, автор «Історії русів».

А ось як характеризує Виговського Михайло Грушевський: «Чоловік дуже досвідчений, розумний, бувалий, не кепський політик, при тім без сумніву — патріот український...». Подібної думки дотримуються історики Д. Дорошенко та Б. Крупницький. Дослідник доби Виговського В. Липинський доводить, що Іван Виговський, «незважаючи на зроблені ним політичні помилки, останеться все ж одним із найбільш освічених, найбільш патріотичних державних мужів України».

Очевидним залишається одне: Іван Виговський умів репрезентувати гетьманську гідність, щиро стояв на позиціях незалежності Української держави.

У 1659 р. сподіваючись, що авторитет роду Хмельницьких допоможе припинити внутрішні конфлікти на Україні, старшина обрала гетьманом Юрія Хмельницького. Проте надії були марні, бо молодий Хмельницький, якому ще не було тоді й 20 років, неспроможний був самостійно вести управління, і почалася боротьба за регентство. Головним радником Юрія був генеральний осавул Іван Ковалевський, близько стояли луцький полковник Петро Дорошенко та кошовий отаман Іван Сірко.

Юрій Хмельницький разом із старшиною не бачив іншого виходу, як передусім владнати від-

носини з Москвою. Вони відстоювали основи договору 1654 р., проте бажали провести його ревізію і ввести нові пункти, які забезпечували б українську державність; домагались непорушності території, свободи дипломатичних зв'язків з іншими державами, жадали, щоб московські воєводи не втручались у внутрішні справи Української держави, тощо. Все це було сформульовано у так званих Жердевських статтях [5, 195].

Юрій Хмельницький передав Жердевські статті через посольство на чолі з П. Дорошенком князеві Трубецькому, але Трубецької їх не прийняв, а зажадав переговорів із самим гетьманом. Після довгих вагань Юрій Хмельницький погодився на це і приїхав із старшиною до Переяслава. Це рішення згодом мало катастрофічні наслідки.

27 жовтня 1659 р. молодий Ю. Хмельницький, стероризований Трубецьким, прийняв у Переяславі замість Жердевських статей нібито статті Богдана Хмельницького. Насправді статті 1654 р. були у Москві доповнені і перероблені, причому в них проведено принцип повного підкорення України Москві. Дослідники Московсько-Переяславської угоди прямо говорять, що текст статей, затверджених на Переяславській раді 1659 р., кардинально різниться від тексту статей 1654 р. і є грубою підробкою. Михайло Грушевський в «Історії України-Руси» писав, що замість автентичних статей у Москві підсунули українській стороні довільну переробку — фальсифікат.

Трагедія дальшої історії України полягала в тому, що цей сфальсифікований документ 1659 р. став єдиним офіційним текстом так званих «Статей Богдана Хмельницького» і на ньому згодом ставили свій підпис усі гетьмани. Він був надрукований у «Полном Собрании Законов Росийской Империи».

Згідно з цим фальсифікатом усі гетьмани повинні були їхати на поклін цареві, не мали права на дипломатичні зносини, без згоди царя призначати й звільняти полковників, виступати в походи, а повинні йти з військом, куди накаже цар. Раді не можна усувати гетьмана без дозволу царя. Київський митрополит повинен був визнати владу Московського патріарха [6, 40]. Боляче, що все це ствердив своїм підписом Юрій Хмельницький.

Разом із тим московський уряд не рахувався з молодим Хмельницьким. Воєводи втручались у управління, роздавали на свій розсуд землі, московські залоги грабували населення. Гетьманська влада стала номінальною. Зростало невдоволення українського народу.

Щоб остаточно вирішити довголітню боротьбу за українські землі, московський уряд перебиває перемир'я з Польщею і розпочинає війну. 20-тисячна армія під проводом Василя Шереметева вирушила на Волинь. По дорозі до них мав приєднатися з 30-тисячним військом Юрій Хмельницький. Шереметев дійшов до містечка Любара і тут зустрілися з великими силами противника. Після кількадечних боїв московське військо відступило під містечко Чудново, витримуючи сильні атаки. Під Чудновом, на Волині, в 1660 р. поляки розбили московські війська, примусили Шереметева капітулювати, а Ю. Хмельницький із старшиною погодився на мир з Польщею. За новим договором, який у головних рисах повторював Гадяцьку угоду, Україна дістала автономію на чолі з гетьманом. Проте лівобережні полки під командуванням Якіма Сомка виступили проти зв'язків з Польщею, а відтак і проти Юрія Хмельницького. Неспроможний опанувати ситуацію і покласти край внутрішнім конфліктам, молодий гетьман на початку 1663 р. зрікся влади і постригся у ченці [7, 337]. В Україні почався період спустошливої громадянської війни.

Юрій Хмельницький не зміг згуртувати біля себе Запорозьке військо і всю українську громадськість. Розбилися надії старшини, а для України його гетьманування завершилось катастрофою. Україну було поділено вздовж Дніпра на дві сфери впливу: польську — на Правобережній Україні та московську — на Лівобережній. На півдні відчувалася турецька присутність. Чигиринський центр, який нагромадив великий досвід державної політики, зберіг свій вплив тільки на Правобережжі, і то в основному серед старшини. Натомість на Лівобережжі велась інша політика. Правобережжя обирало одного гетьмана, Лівобережжя — іншого. Всі гетьмани потрапляли під той чи інший зовнішній вплив. Усе це призвело до тяжкої кризи української державності.

Гетьманська влада послаблювалася безперервними внутрішніми сутичками, соціальним напруженням між козацькими низами і старшиною. Та й серед козацької старшини точилася внутрішня боротьба, інтриги, мотивовані вузькими особистими цілями. Запорозьке військо розбилося на два табори, які йшли протилежними шляхами і вели боротьбу між собою. Боролися пропольські і промосковські угруповання, зростала анархія, руйнувались українські землі нападниками-чужинцями. Україна опинилась у страхітлі громадянської війни. Народ назвав цей час Руїною (1663–1687).

Після Юрія Хмельницького гетьманом Правобережної України став Павло Тетеря (1663–1665). Він був прихильником Польщі і в запобігливості до поляків пішов так далеко, що Україну звав польською провінцією. У 1664 р. спільно з поляками вдерся на Лівобережну Україну і робив спроби підняти козаків у похід на Москву. Але наступ зазнав поразки, і Тетеря повернувся на Правобережжя. Тут відбувалися численні антипольські повстання, і на їх придушення він спрямував свої сили, заручившись підтримкою польського війська, очолюваного Стефаном Чарнецьким. Репресії проти повстанців викликали незадоволення української громади. Один із повстанських ватажків Дрозденко розбив під Брацлавом військо Тетері, ледь не захопивши його самого. Відчуваючи загальну ненависть до себе і зневірившись у своїй політиці, у 1664 р. Тетеря зрікся гетьманування і втік до Польщі.

Тим часом тривала також боротьба на Лівобережжі. Спершу наказним гетьманом тут став Яким Сомко. Він був представником заможної старшини, і проти нього виступили рядові козаки. Суперником Сомка був ніжинський полковник Василь Золотаренко. У червні 1663 р. під Ніжином зібралася «Чорна Рада», в якій взяли участь низове козацтво, селяни і міщани. Чернь рішуче виступила проти старшини, покарала смертю Сомка і Золотаренка, а булаву віддала запорозькому кошовому Івану Брюховецькому (1663–1668).

Це був яскравий представник доби Руїни. Брюховецький проводив промосковську політику. Він став першим українським гетьманом, що віддав Україну під безпосередню владу царя, отримавши за це боярство, численні помістя та за дружину — доньку князя Долгорукого. У 1665 р. Брюховецький підписав Московські угоди, які передбачали російський контроль у політичній, військовій та податковій діяльності України. Це було сильним ударом по українській державності. Всі права, за які так завзято боролися попередні гетьмани, він легковажно запропастив.

На Україні почало розгортатися загальне невдоволення політикою Брюховецького і московськими порядками. Чашу терпіння українського громадянства перепоновили події, пов'язані з Андрусівським договором, укладеним Москвою і Польщею 13 січня 1667 р. без участі українських представників. На Правобережжі відновлювалася влада Польщі. Лівобережжя, а також на два роки Київ з околицями залишалися під владою Москви, Січ — під протекторатом обох держав [6, 42].

У відповідь на сваволю московського уряду та промосковську політику гетьмана Брюховецького на Україні вибухнуло повстання. У червні 1668 р. гетьман був убитий розгніваним натовпом.

Із 1665 р. на Правобережжі гетьманував Петро Дорошенко. Основу своєї політики він вбачав у об'єднанні всіх українських земель від Перемишля, Вісли і Німану на заході до Путивля на сході, в єдності і злагоді всього народу. Після підписання Андрусівського миру П.Дорошенко виступив проти Польщі та Москви і вирішив об'єднати всю Україну під верховною гетьманською владою. Восени 1667 р. польський король змушений був визнати суверенітет Гетьманату на Правобережній Україні. Було встановлено кордон козацької держави по р. Горинь.

Згодом П. Дорошенко здійснив успішний похід на Лівобережну Україну і після вбивства І. Брюховецького у 1668 р. був проголошений гетьманом усієї України. Однак влада його по обидва боки Дніпра була недовгою, лише до 1669 р.

Тяжкого удару Дорошенкові завдали запорожці, які під час його відсутності проголосили гетьманом Правобережної України Петра Суховія, а невдовзі поляки поставили тут свого ставленика Михайла Ханенка. Залишивши на Лівобережній Україні тимчасовим (наказним) гетьманом Дем'яна Многогрішного (1668–1672). Петро Дорошенко повертається на Правобережжя й розпочинає вперту боротьбу з М. Ханенком, а відтак із поляками. На допомогу гетьману Дорошенку прийшла Туреччина, яка в 1672 р. оголосила війну Польщі [8, 183]. Воєнні дії завершилися укладенням Бучацького договору, за яким Польща зреклася прав на Поділля і козацьку Україну. До речі, польські історики вважають цю угоду найганебнішою в історії Польщі. Поділля і частина Галичини з Чортковом стали турецькою провінцією. Дорошенко дістав зруйновані Брацлавщину та Київщину. Турки проводили грабіжницьку і руйнівну політику на українській землі, обкладали народ непосильними податками, забирали людей у полон. Правобережна Україна оберталася в згарища й руїни. Населення сотнями й тисячами втікало на Запорожжя, Слобожанщину, Лівобережну Україну. Винуватцем цього лиха народ вважав Петра Дорошенка. Гетьман втрачав довір'я українського народу, його покидали давні прихильники, простір його влади меншав, врешті йому залишився тільки Чигирин. Та й сам П.Дорошенко розчарувався у своїй політиці.

19 вересня 1676 р. він зрікся булави на користь лівобережного гетьмана Івана Самойловича (1672–1687). Московський цар зажадав приїзду П.Дорошенка до Москви, де його було призначено воєводою до В'ятки. На чужині він прожив до смерті у 1698 році. Так трагічно склалося життя останнього чигиринського гетьмана, який за всяку ціну прагнув вибороти незалежність України.

Після П. Дорошенка політична ситуація на Правобережжі залишалася досить складною. Туреччина не допустила об'єднання України під владою Івана Самойловича і поставила гетьманом Юрія Хмельницького. Це було його третє гетьманування (1677–1681 рр.).

Свою столицю Юрій Хмельницький переніс у Немирів, на Поділля. Він не спромігся створити міцну владу. Здійснюючи деспотичне управління, страчував навіть близьких прихильників і радників, накладав важкі податки на населення. Нарешті турки покарали його самого, стратили в Кам'янці-Подільському.

Із того часу Правобережна Україна втратила рештки своєї політичної й економічної самостійності. Сусідні держави поділили її між собою. Остаточний поділ України був затверджений «вічним миром» (1686 р.) між Польщею і Московією. Були підтверджені права Московської держави на Лівобережну Україну, Київ і Запорозжя. Північна Київщина, Волинь і Галичина залишалися під владою шляхетської Польщі. Туреччина утримувала Поділля, яке згодом захопила Польща (1699 р.). Землі між Дніпром та Бугом (Південна Київщина, Брацлавщина) залишалися нейтральними. Ті землі, де стояла гетьманська столиця Чигирин, де був творчий центр Української держави, стали пустелею.

Після занепаду Правобережжя центр політичного життя переноситься на Лівобережну Україну, за якою закріпилася назва Гетьманщина. З 1669 р. Гетьманщина була під московським протекторатом. Гетьмани Д. Многогрішний та І. Самойлович визнавали московську владу, однак робили спроби захистити автономію України. Вони намагалися анархії і безвладдю, що панували в роки Руїни, протиставити сильну гетьманську владу. Д. Многогрішний постійно домагався обмеження військової присутності Москви в українських місцевостях. Гетьман І.Самойлович робив спробу поширити свою владу на Правобережну Україну. За його гетьманування утвердились державні форми Гетьманщини, що існували впродовж ста років. Однак обидва гетьмани були

обмежені у своїх правах. Автономія Гетьманщини значно звужувалась договорами з московським царем. Глухівські (1669), Конотопські (1672), Переяславські (1674) статті були продовженням підписаного Юрієм Хмельницьким договору у Переяславі 1659 році. Статті свідчили про значне обмеженні прав автономії України у внутрішній політиці, відсутності зовнішньої політики Гетьманщини, а також про широке втручання царського уряду в усі сфери діяльності гетьманського уряду. Трагічно завершилось і життя обох гетьманів. За наказом царя обидва гетьмани були заарештовані, засуджені й доживали віку в Сибіру.

Підводячи підсумок політичному становищу Гетьманщини з кінця 50-х до кінця 80-тих років XVII ст., слід зазначити, що ці роки для молоді української держави були періодом болісного становлення ідеї державності в середині країни і завзятої боротьби за незалежність. У цій боротьбі Україна зазнала значних людських втрат, частково навіть поступилася здобутками революції Хмельницького. Козацька старшина прагнула посісти місце польської шляхти, що призвело до загострення соціальних антагонізмів, чим вміло скористалися вороги молоді держави. Закріпити досягнуті в окремі моменти дипломатичні та військові успіхи завадили брак політичної зрілості мас і державної свідомості старшини. Проте боротьба за незалежність залишила в народі глибокий слід, а ідею єдності всієї України і прагнення до самостійної держави перейняли наступні покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. — Львів: Світ, 1991. — 576 с.
2. Шевчук В. Козацька держава. — К.: Абрис, 1995. — 392 с.
3. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т.; 12 кн. Т.10. Роки 1657–1658. — К.: Наук. думка, 1998. — 402 с.
4. Реєнт О.П., Коляда І.А. Усі гетьмани України. — Харків: Фоліо, 2008. — 415 с.
5. Крип'якевич І.П. Історія України. — Львів: Світ, 1990. — 520 с.
6. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т.2. — К.: Либідь, 1992. — 608 с.
7. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. — К.: Наук. думка, 1990. — 524 с.
8. Каченко А. Оповідання про славне військо Запорозьке низове. — Дніпропетровськ, 1991. — 494 с.
9. Бойко О.Д. Історія України. — К.: Академвидав, 2008. — 688 с.